

УДК 342.92

DOI [https://doi.org/10.32689/3083-7731-2026-2\(38\)-54-61](https://doi.org/10.32689/3083-7731-2026-2(38)-54-61)

СУЧАСНІ ПИТАННЯ НЕДЕРЖАВНОГО ПЕНСІЙНОГО СТРАХУВАННЯ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Кондрат Л. Г.

MODERN ISSUES OF NON-STATE PENSION INSURANCE IN THE CONTEXT OF EUROPEAN INTEGRATION

Liudmyla Kondrat

Анотація

У статті досліджено сучасний стан, ключові проблеми та перспективні напрями розвитку пенсійної системи України в умовах євроінтеграційних процесів, демографічних змін та воєнно-економічних викликів. Особливу увагу приділено аналізу трирівневої моделі пенсійного забезпечення, визначеної на законодавчому рівні, з акцентом на фактичний стан її імплементації. Встановлено, що в Україні переважно функціонує солідарний рівень, тоді як накопичувальний компонент залишається на етапі нормативного впровадження, а система недержавного пенсійного забезпечення розвивається обмежено.

У роботі проаналізовано основні системні ризики функціонування пенсійної системи, серед яких демографічне старіння населення, міграційні процеси, спричинені збройною агресією, високий рівень тінізації економіки, дефіцитність Пенсійного фонду України та недостатній рівень пенсійного забезпечення громадян. Доведено, що зазначені чинники формують довгострокову структурну вразливість солідарної моделі та зумовлюють необхідність її комплексної модернізації.

Окремо досліджено досвід європейських держав у сфері пенсійного забезпечення, зокрема Нідерландів, Швеції та Німеччини, де функціонують багаторівневі пенсійні системи, що поєднують державні, професійні та приватні механізми накопичення. Підкреслено значення інституційної довіри, фінансової дисципліни та демографічної адаптивності як базових принципів ефективного пенсійного адміністрування.

На основі проведеного аналізу визначено стратегічні напрями реформування пенсійної системи України, що включають впровадження обов'язкового накопичувального рівня, розвиток недержавного пенсійного забезпечення, цифровізацію адміністративних процесів, підвищення рівня фінансової грамотності населення та гармонізацію національного законодавства з європейськими стандартами соціального захисту.

Зроблено висновок, що перехід до багаторівневої моделі пенсійного забезпечення є необхідною умовою підвищення фінансової стійкості системи, забезпечення належного рівня соціального захисту громадян та адаптації пенсійної політики України до сучасних європейських підходів. Результати дослідження можуть бути використані для подальшого удосконалення державної політики у сфері пенсійного забезпечення та розробки нормативно-правових актів.

Ключові слова: недержавне пенсійне страхування, євроінтеграція, трирівнева модель пенсійного забезпечення.

Abstract

The article examines the current state, key challenges, and prospective directions for the development of the pension system in Ukraine under conditions of European integration, demographic changes, and military-economic challenges. Special attention is given to the analysis of the three-tier pension model defined at the legislative level, with an emphasis on the actual state of its implementation. It is established that Ukraine's pension system is predominantly based on the solidarity pillar, while the funded pillar remains at the stage of regulatory introduction, and the system of non-state pension provision is developing in a limited manner.

The study analyzes the main systemic risks affecting the pension system, including demographic ageing, migration processes caused by armed aggression, a high level of economic informality, the deficit of the Pension Fund of Ukraine, and insufficient pension benefit levels. It is demonstrated that these factors create long-term structural vulnerabilities within the solidarity-based model and necessitate its comprehensive modernization.

The article also reviews the experience of European countries in pension provision, particularly the Netherlands, Sweden, and Germany, where multi-tier pension systems combining state, occupational, and private savings mechanisms are effectively implemented. The importance of institutional trust, financial discipline, and demographic adaptability is emphasized as key principles of efficient pension administration.

Based on the conducted analysis, strategic directions for reforming Ukraine's pension system are identified, including the introduction of a mandatory funded pillar, development of non-state pension provision, digitalization of administrative processes, improvement of financial literacy among the population, and harmonization of national legislation with European social protection standards.

It is concluded that the transition to a multi-tier pension model is a necessary condition for enhancing the financial sustainability of the system, ensuring adequate social protection for citizens, and aligning Ukraine's pension policy with modern European approaches. The findings of the study may be used for further improvement of public policy in the field of pension provision and for the development of regulatory and legal acts.

Key words: non-state pension insurance, European integration, three-tier pension system.

1. Вступ. Сучасні соціально-економічні трансформації, демографічні зміни та процеси глобалізації зумовлюють необхідність перегляду традиційних підходів до забезпечення фінансової стабільності населення після завершення трудової діяльності. Особливої актуальності набувають питання розвитку недержавного пенсійного страхування як важливого елементу багаторівневої пенсійної системи, здатного доповнити державні механізми соціального захисту та сприяти підвищенню рівня добробуту громадян.

В умовах євроінтеграційного курсу України реформування пенсійної системи здійснюється з урахуванням європейських стандартів соціального забезпечення, принципів фінансової стійкості та ефективного управління пенсійними активами. Досвід держав-членів Європейського Союзу свідчить про важливу роль недержавних пенсійних інституцій у формуванні довгострокових заощаджень населення, розвитку фінансового ринку та забезпеченні додаткових джерел пенсійного доходу.

Водночас функціонування системи недержавного пенсійного страхування в Україні супроводжується низкою проблем, серед яких недостатній рівень фінансової грамотності населення, обмежена довіра до фінансових установ, недосконалість нормативно-правового регулювання та недостатня інвестиційна привабливість пенсійних накопичень. У зв'язку з цим особливої уваги потребує дослідження сучасних тенденцій розвитку недержавного пенсійного страхування, оцінка перспектив його адаптації до європейських вимог та визначення напрямів удосконалення правового й організаційно-економічного механізму його функціонування.

2. Матеріали та методи. Обрана тема наукового дослідження потребує застосування різноманітних наукових методів і підходів для отримання якісних результатів. Тому для вирішення поставлених завдань використано такі методи дослідження: аналіз; системний метод; аналітичний тощо. Метою даної статті є аналіз сучасних питань розвитку недержавного пенсійного страхування в умовах євроінтеграції, виявлення ос-

новних проблем його функціонування та обґрунтування перспективних напрямів гармонізації національного законодавства із європейськими підходами у сфері пенсійного забезпечення.

3. Результати та обговорення. Пенсійне забезпечення посідає ключове місце у системі соціального захисту населення та є одним із основних інструментів реалізації соціальної функції держави. Його призначення полягає у гарантуванні належного матеріального забезпечення громадян після завершення трудової діяльності або у разі втрати працездатності. У сучасному розумінні пенсійне забезпечення являє собою сукупність правових, економічних та організаційних механізмів, спрямованих на формування й виплату пенсійних виплат особам, які набули відповідного права згідно із законодавством.

Важливим завданням пенсійної системи є забезпечення соціальної справедливості та підтримання належного рівня соціальної безпеки громадян шляхом перерозподілу частини суспільного доходу. За сучасних умов розвитку ринкових відносин і поглиблення демографічних змін пенсійне забезпечення виконує не лише соціальну, а й економічну функцію, оскільки сприяє підтриманню платоспроможного попиту населення та забезпеченню фінансової стабільності суспільства.

Світова практика свідчить про існування багаторівневих моделей пенсійного забезпечення, які, як правило, включають три взаємопов'язані складові. Перший рівень представлений солідарною системою, що функціонує на засадах міжпоколінної підтримки та передбачає фінансування пенсійних виплат за рахунок поточних внесків працюючого населення. Другий рівень становить накопичувальна система, яка ґрунтується на персональному обліку пенсійних внесків та їх інвестуванні з метою формування майбутнього пенсійного доходу. Третій рівень охоплює добровільне пенсійне забезпечення, що надає можливість громадянам самостійно створювати додаткові пенсійні накопичення через недержавні пенсійні інституції.

Ефективне функціонування пенсійної системи є необхідною передумовою соціальної ста-

більності та важливим чинником запобігання ризикам бідності серед осіб похилого віку. Крім того, рівень розвитку пенсійного забезпечення безпосередньо впливає на довіру населення до державної політики у сфері соціального захисту. Саме тому модернізація пенсійної системи та вдосконалення механізмів її функціонування належать до пріоритетних завдань державного управління в умовах старіння населення та зростання демографічного навантаження.

Для України проблема реформування пенсійного забезпечення залишається особливо актуальною. Вітчизняна пенсійна система історично орієнтована переважно на солідарний принцип фінансування, що в сучасних умовах стикається з численними труднощами. Серед основних проблем слід виокремити скорочення чисельності платників страхових внесків, зростання кількості пенсіонерів, дефіцитність бюджету Пенсійного фонду України та посилення негативного впливу демографічних процесів.

У зв'язку з цим особливої важливості набуває пошук ефективних шляхів розвитку накопичувального та недержавного пенсійного забезпечення, що відповідають сучасним європейським підходам до формування пенсійної політики.

На сучасному етапі розвитку пенсійного законодавства України нормативно закріплено трирівневу модель пенсійного забезпечення, яка передбачає поєднання солідарних, накопичувальних та добровільних механізмів формування пенсійних виплат.

Перший рівень становить солідарна система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, яка функціонує на засадах обов'язковості участі та фінансується переважно за рахунок надходжень єдиного соціального внеску. Саме цей рівень на сьогодні залишається базовим елементом пенсійної системи України та забезпечує основний обсяг пенсійних виплат.

Другий рівень передбачає запровадження обов'язкової накопичувальної системи пенсійного страхування, нормативні засади якої визначені чинним законодавством, однак її повноцінне практичне впровадження на загальнодержавному рівні до теперішнього часу відтерміноване. Таким чином, фактичне функціонування цього рівня залишається обмеженим.

Третій рівень охоплює систему недержавного пенсійного забезпечення, яка реалізується через діяльність недержавних пенсійних фондів, банківських установ, інститутів спільного інвестування, а також страхових компаній зі страхування життя. Даний рівень має добровільний характер та виступає додатковим ін-

струментом формування пенсійних заощаджень громадян [8].

У практичному вимірі в Україні повноцінно функціонує переважно перший рівень, тоді як другий перебуває на етапі нормативного становлення, а третій розвивається фрагментарно. Така структура зумовлює значне навантаження на солідарну систему та обмежує можливості підвищення рівня пенсійного забезпечення громадян.

Незважаючи на тривалий процес реформування, пенсійна система України й надалі характеризується наявністю низки системних проблем, що ускладнюють її ефективне функціонування. Зазначені проблеми мають комплексний характер і зумовлені як економічними, так і демографічними факторами, що потребує комплексного підходу до їх подолання з урахуванням європейських стандартів соціального забезпечення.

Серед основних екзистенційних загроз стабільності пенсійної системи України в науковій літературі традиційно виокремлюють демографічні чинники, які мають визначальний вплив на її фінансову стійкість. До них належать, зокрема, процеси старіння населення, зміна демографічної структури у бік зростання частки осіб пенсійного віку та одночасного скорочення частки працездатного населення. Додатково у сучасних умовах суттєвим фактором виступають міграційні процеси, зокрема відтік працездатного населення за кордон, що особливо загострився в умовах воєнного стану.

Зазначені тенденції призводять до дисбалансу між платниками страхових внесків і одержувачами пенсійних виплат, що, у свою чергу, створює підвищене навантаження на Пенсійний фонд України та негативно впливає на фінансову стабільність системи загалом. У результаті старіння населення та скорочення трудового потенціалу держави формують довгострокові ризики для забезпечення належного рівня пенсійних гарантій [11].

Ситуація у сфері пенсійного забезпечення України суттєво ускладнюється під впливом міграційних процесів, спричинених збройною агресією російської федерації проти України. За даними Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (United Nations High Commissioner for Refugees – UNHCR), у період 2023–2025 років з моменту початку повномасштабного вторгнення у 2022 році близько 5,7 млн громадян України перебувають на території європейських держав у статусі тимчасового захисту або біженців, значну частину з яких становлять особи працездатного віку [4; 2]. Така міграційна динаміка призводить до скорочення внутріш-

ньої бази платників страхових внесків і, відповідно, посилює дисбаланс у солідарній пенсійній системі.

Економічні чинники також справляють суттєвий вплив на стабільність пенсійної системи. Починаючи з 2014 року, валовий внутрішній продукт України зазнав двох значних спадів, зокрема, у 2014–2015 роках та у 2022 році, що обумовлено як військово-політичними, так і макроекономічними шоками. Водночас рівень тінізації економіки протягом тривалого періоду коливається в межах 30–45% валового внутрішнього продукту, демонструючи тенденцію до зростання у кризові періоди. [7; 3] Станом на 2024 рік частка тіньового сектору залишається значною (приблизно третина економіки), що істотно звужує податкову базу та обсяги надходжень до системи загальнообов'язкового державного соціального страхування, включаючи Пенсійний фонд України.

Фінансові ризики пенсійної системи проявляються у її значній залежності від державного бюджету. Хронічний дефіцит Пенсійного фонду України щорічно покривається за рахунок трансфертів із Державного бюджету, які становлять орієнтовно 30–40% сукупних витрат фонду. Така структура фінансування свідчить про обмежену самодостатність системи та високий рівень бюджетного навантаження, що негативно впливає на її довгострокову фінансову стійкість.

Додатковою проблемою залишається низький рівень пенсійного забезпечення населення. За даними Пенсійного фонду України, станом на початок 2024 року середній розмір пенсії становив близько 5300 грн, тоді як мінімальна пенсія 2684 грн, що лише незначно перевищує встановлений прожитковий мінімум для осіб, які втратили працездатність. Водночас чисельність пенсіонерів перевищувала 10,5 млн осіб, що додатково посилює навантаження на солідарну систему [10]. Окремою проблемою є суттєва диференціація пенсійних виплат залежно від категорії професійної діяльності (державні службовці, військовослужбовці, судді тощо), що актуалізує питання дотримання принципу соціальної справедливості.

Наявні демографічні тенденції поглиблюють системні ризики. Відбувається зменшення частки працездатного населення при одночасному зростанні кількості осіб пенсійного віку. Унаслідок цього співвідношення між платниками страхових внесків і пенсіонерами наблизилось до критичного рівня, за якого на одного пенсіонера припадає менше одного працюючого, що фактично деформує принцип міжпоколінної солідарності.

До ключових проблем реалізації пенсійної реформи в Україні доцільно віднести відкладене впровадження обов'язкового накопичувального рівня пенсійної системи; високий рівень тінізації ринку праці; недостатній рівень довіри населення до інститутів недержавного пенсійного забезпечення; низький рівень фінансової грамотності громадян; а також нестабільність та фрагментарність нормативно-правового регулювання у сфері пенсійного накопичення [9].

У контексті євроінтеграційних процесів особливого значення набуває аналіз досвіду держав-членів Європейського Союзу, пенсійні системи яких сформувалися в результаті тривалої еволюції з урахуванням демографічних, економічних та соціальних викликів. У більшості випадків такі системи мають багаторівневу структуру, що поєднує розподільчі та накопичувальні механізми, забезпечуючи диверсифікацію джерел пенсійного доходу.

У науковій доктрині та практиці зазвичай виокремлюють три базові моделі пенсійного забезпечення. Бісмарківська модель (Німеччина, Австрія, Франція) ґрунтується на принципі обов'язкового соціального страхування та прямо залежить від тривалості трудового стажу й розміру внесків. Бевериджійська модель (Велика Британія, Ірландія) орієнтована на забезпечення мінімальних соціальних гарантій усім громадянам незалежно від трудового внеску. Змішані моделі (Швеція, Нідерланди, Данія) поєднують елементи обох підходів, формуючи багаторівневі системи пенсійного забезпечення [1].

Так, пенсійна система Німеччини включає обов'язкове державне страхування (перший рівень), корпоративні пенсійні програми (другий рівень) та добровільні накопичувальні інструменти (третій рівень), що забезпечує високий рівень охоплення населення пенсійним захистом (понад 95%). У Швеції функціонує модель умовно-накопичувальних рахунків (Notional Defined Contributions – NDC), яка поєднує розподільчий принцип фінансування з індивідуалізацією пенсійних прав [1].

Модель NDC формально базується на принципі PAYG (pay-as-you-go), за яким внески працюючого населення спрямовуються на виплату поточних пенсій. Водночас її специфіка полягає у запровадженні умовних індивідуальних рахунків, на які зараховуються страхові внески з «нотифікованою» (умовною) дохідністю, визначеною державою за встановленою формулою. Фактичні кошти при цьому використовуються для поточного фінансування пенсійних зобов'язань. Розмір майбутньої пенсійної виплати ви-

значається на основі сукупного обсягу внесків, тривалості страхового стажу, демографічних параметрів та прогнозованої тривалості життя, що наближає зазначену модель до логіки системи визначених внесків із автоматизованим коригуванням зобов'язань [5].

Пенсійна система Нідерландів, яка вважається однією з найбільш ефективних та фінансово стійких у Європейському Союзі, побудована на багаторівневій моделі забезпечення та включає три взаємопов'язані складові. До її структури належать: державна базова пенсія (*Algemene Ouderdomswet* – AOW), професійні пенсійні фонди, що є обов'язковими для більшості секторів зайнятості, а також добровільні приватні пенсійні програми. Така комбінація рівнів забезпечує диверсифікацію джерел пенсійного доходу та високу стійкість системи до економічних і демографічних коливань [5].

Однією з ключових характеристик пенсійної системи Нідерландів є високий коефіцієнт заміщення доходу, який у середньому становить близько 80%, що є одним із найвищих показників серед країн Європейського Союзу? що свідчить про здатність системи забезпечувати збереження життєвого рівня громадян після виходу на пенсію.

Загалом для пенсійних систем європейських держав характерною є мультипільарна (багаторівнева) структура, яка передбачає поєднання державного, професійного та індивідуального рівнів пенсійного забезпечення. У міжнародній практиці, зокрема в аналітичних звітах Світового банку та Організації економічного співробітництва та розвитку, така модель визначається як *multi-pillar pension system*, а її впровадження дозволяє забезпечити баланс між принципами солідарності та індивідуальної відповідальності громадян.

Іншою важливою ознакою європейських пенсійних систем є високий рівень фінансової дисципліни, що проявляється у прозорому адмініструванні страхових внесків, чітких правилах інвестування пенсійних активів та стабільному нормативно-правовому регулюванні. Значну роль також відіграє демографічна адаптивність, яка полягає у прив'язці пенсійного віку до очікуваної тривалості життя (прикладом є Швеція та Данія). Окремо слід відзначити високий рівень інституційної довіри до пенсійних фондів і державних органів, що забезпечує ефективне функціонування системи.

Попри наявність законодавчо закріпленої тривалевої моделі пенсійного забезпечення в Україні, фактична реалізація її положень залишається

неповною. На практиці функціонує переважно солідарний рівень, тоді як впровадження обов'язкової накопичувальної системи систематично відтермінується у зв'язку з макроекономічною нестабільністю, недостатнім рівнем довіри до фінансових інституцій, політичною невизначеністю та впливом воєнного стану.

Системними перешкодами розвитку пенсійної системи України є відсутність довгострокової та послідовної державної стратегії, недостатня ефективність інституційного адміністрування, низький рівень фінансової грамотності населення, що стримує розвиток недержавного пенсійного забезпечення, а також обмежена привабливість добровільних накопичувальних інструментів. У сукупності ці фактори формують інституційні та правові бар'єри для проведення комплексної пенсійної реформи.

В умовах європейської інтеграції Україна має орієнтуватися на принципи сталого розвитку, соціальної справедливості, фінансової збалансованості та демографічної адаптації. Запозичення кращих практик держав-членів ЄС може стати основою для формування сучасної, прозорої та багаторівневої пенсійної системи, здатної ефективно реагувати на соціально-економічні виклики.

Ключовим напрямом реформування є реальне впровадження другого рівня пенсійної системи, зокрема, обов'язкової накопичувальної моделі, що дозволить диверсифікувати джерела пенсійних виплат, знизити навантаження на солідарний рівень та посилити індивідуальну відповідальність громадян за формування власних пенсійних заощаджень. Реалізація цього завдання потребує створення надійної інституційної інфраструктури управління пенсійними активами, запровадження державних гарантій їх захисту, а також посилення наглядових функцій щодо діяльності фінансових установ, залучених до системи пенсійного забезпечення.

Важливим елементом модернізації є цифровізація адміністративних процесів у сфері пенсійного забезпечення, зокрема впровадження електронних сервісів обліку та нарахування пенсій, створення персоналізованих електронних кабінетів застрахованих осіб, а також забезпечення відкритого доступу до інформації щодо стану пенсійних прав і прогнозного розміру пенсійних виплат.

З урахуванням демографічних викликів доцільним є також поступове наближення національної моделі до європейської практики гнучкого регулювання пенсійного віку залежно від тривалості життя. У цьому контексті перспек-

тивним є стимулювання більш пізнього виходу на пенсію шляхом запровадження підвищувальних коефіцієнтів, а також розвиток програм зайнятості для осіб старших вікових груп.

З метою посилення ролі третього рівня пенсійної системи необхідним є впровадження податкових стимулів для учасників недержавного пенсійного забезпечення, розвиток професійних корпоративних пенсійних програм за зразком Нідерландів і Німеччини, а також підвищення рівня фінансової грамотності населення щодо довгострокових заощаджень.

У сфері вдосконалення нормативно-правового регулювання доцільним є комплексне оновлення пенсійного законодавства з урахуванням європейських стандартів, зокрема шляхом гармонізації національних норм із відповідними директивами Європейського Союзу у сфері соціального забезпечення, розробки довгострокової Національної стратегії пенсійної реформи до 2035 року, а також посилення ролі регуляторних органів, зокрема Національного банку України, у сфері нагляду за фінансовими установами, які функціонують у межах третього рівня пенсійної системи.

Узагальнюючи результати дослідження, доцільно констатувати, що сучасна пенсійна система України, яка базується переважно на солідарному принципі, є недостатньо стійкою до демографічних та економічних викликів і потребує структурної трансформації. Досвід європейських держав підтверджує ефективність багаторівневих моделей пенсійного забезпечення, що поєднують солідарні, накопичувальні та добровільні механізми.

Основними проблемами вітчизняної системи залишаються демографічний дисбаланс, тінізація ринку праці, хронічна дефіцитність Пенсійного фонду, недостатній рівень пенсійного забезпечення та відтермінування запуску накопичувального рівня. Водночас євроінтеграційний курс України створює передумови для поступового наближення національної моделі до європейських стандартів шляхом імплементації ефективних інституційних, фінансових та управлінських практик.

Сучасні умови розвитку України, зумовлені триваючими воєнними діями та макроекономічною нестабільністю, актуалізують необхідність комплексного дослідження стійкості пенсійної системи до впливу зовнішніх та внутрішніх кризових факторів. У цьому контексті особливого значення набуває формування дієвих правових та організаційних механізмів, здатних забезпечити безперервність пенсійних виплат, а також належний рівень гарантування та захисту пенсійних прав громадян у надзвичайних умовах.

Першочерговими напрямками удосконалення пенсійної системи визначаються:

- запровадження обов'язкового накопичувального рівня пенсійного забезпечення із встановленням ефективних механізмів державного нагляду, регулювання та прозорої звітності щодо управління пенсійними активами [12];

- посилення рівня відкритості та цифрової трансформації діяльності Пенсійного фонду України, зокрема шляхом впровадження сучасних електронних сервісів, що забезпечують доступ громадян до інформації щодо пенсійних прав та нарахувань [13];

- удосконалення нормативно-правової бази у сфері пенсійного забезпечення з урахуванням європейських стандартів, зокрема в частині регулювання діяльності інститутів недержавного пенсійного забезпечення та фінансових установ, залучених до управління пенсійними активами;

- розвиток культури добровільного пенсійного страхування шляхом запровадження комплексних інформаційно-просвітницьких кампаній, податкових стимулів та програм співфінансування з боку роботодавців;

- адаптація пенсійної системи до сучасних демографічних тенденцій, що передбачає поступове реформування підходів до визначення пенсійного віку, стимулювання більш пізнього виходу на пенсію та застосування справедливих актуарних коефіцієнтів;

- формування довгострокової національної стратегії пенсійної політики, яка базуватиметься на принципах фінансової стабільності, соціальної справедливості та гармонізації із європейськими моделями соціального забезпечення [14; 15].

Окремим перспективним напрямом наукових досліджень є імплементація європейського підходу до інвестування пенсійних активів із урахуванням екологічних, соціальних та управлінських (ESG) критеріїв. Для України зазначена проблематика є відносно новою та недостатньо розробленою, однак її впровадження здатне сприяти підвищенню ефективності управління пенсійними коштами, зміцненню інституційної довіри та забезпеченню довгострокової стійкості системи.

З огляду на структурні зміни на ринку праці, пов'язані зі зростанням частки самозайнятих осіб та працівників гіг-економіки, актуальним є питання адаптації пенсійного законодавства до особливостей їхньої зайнятості. Це потребує розробки гнучких механізмів пенсійного забезпечення, які враховуватимуть нерегулярність доходів та специфіку трудових відносин таких категорій працівників.

Важливим напрямом подальших досліджень також є аналіз поведінкових аспектів пенсійного планування, зокрема рівня мотивації громадян до участі в накопичувальних пенсійних програмах, їхнього ставлення до довгострокових заощаджень та фінансової відповідальності за власне пенсійне забезпечення. Недостатня вивченість цих аспектів у вітчизняній науковій літературі обмежує можливості формування ефективних комунікаційних та стимулюючих механізмів у сфері пенсійної політики, що, у свою чергу, актуалізує потребу в подальших комплексних дослідженнях у цьому напрямі.

4. Висновки. Узагальнення результатів проведеного дослідження дає підстави стверджувати, що сучасна пенсійна система України перебуває на етапі структурної трансформації, зумовленої як внутрішніми соціально-економічними дисбалансами, так і зовнішніми викликами, пов'язаними з євроінтеграційними процесами та воєнним станом. Домінування солідарної моделі за умов недостатньої розвиненості накопичувального та недержавного рівнів об'єктивно обмежує фінансову стійкість системи та її здатність забезпечувати належний рівень пенсійних виплат у довгостроковій перспективі.

Проведений аналіз свідчить, що ключовими системними проблемами залишаються демографічний дисбаланс, високий рівень тінізації ринку праці, хронічна залежність Пенсійного фонду України від державних трансфертів, а також недостатній рівень розвитку інститутів недержавного пенсійного забезпечення. У сукупності ці фактори формують структурну вразливість пенсійної системи та знижують ефективність реалізації її соціальної функції.

Дослідження європейського досвіду дозволяє констатувати, що найбільш ефективними є багаторівневі пенсійні моделі, які поєднують солідарні, накопичувальні та добровільні механізми забезпечення. Їх успішне функціонування ґрунтується на високому рівні інституційної довіри, прозорості управління пенсійними активами, фінансовій дисципліні та здатності системи адаптуватися до демографічних змін.

У цьому контексті вектор реформування пенсійної системи України має бути спрямований на повноцінне впровадження накопичувального

рівня, посилення ролі недержавного пенсійного забезпечення, цифровізацію адміністративних процесів, а також гармонізацію національного законодавства з європейськими стандартами соціального захисту. Важливим елементом також є формування довгострокової державної стратегії пенсійної політики, орієнтованої на принципи фінансової стійкості та соціальної справедливості.

Окремо слід відзначити необхідність підвищення рівня фінансової грамотності населення та розвитку культури довгострокових заощаджень, що є критично важливим для ефективного функціонування добровільного пенсійного страхування. Крім того, посилення захисту прав учасників пенсійної системи та забезпечення прозорості її функціонування є ключовими умовами відновлення довіри громадян до інститутів пенсійного забезпечення.

Таким чином, модернізація пенсійної системи України має здійснюватися на засадах комплексності, поетапності та узгодженості із європейськими підходами, що дозволить забезпечити її довгострокову стабільність, підвищити рівень соціального захисту населення та адаптувати систему до сучасних демографічних і економічних викликів.

Конфлікт інтересів. Автор декларує, що не має конфлікту інтересів стосовно даного дослідження, в тому числі фінансового, особистісного характеру, авторства чи іншого характеру, що міг би вплинути на дослідження та його результати, представлені в даній статті.

Фінансування. Дослідження проводилося без фінансової підтримки.

Доступність даних. Рукопис не має пов'язаних даних.

Використання штучного інтелекту. Автор підтверджує, що не використовував технології штучного інтелекту при створенні представленої роботи.

Внесок авторів. Робота є самостійною науковою працею, що відображає результати проведеного дослідження. Сформульовані теоретичні положення, висновки та пропозиції були одержані автором унаслідок аналізу та безпосереднього використання в роботі науково-інформаційних, нормативно-правових джерел і матеріалів.

Список літератури:

1. Barr, N., & Diamond, P. (2009). Reforming pensions: Principles, analytical errors and policy directions. *International Social Security Review*, 62(2), 5–29. https://eprints.lse.ac.uk/25099/1/Reforming_pensions_%28LSERO_version%29.pdf
2. United Nations High Commissioner for Refugees. (n.d.). Ukraine refugee situation. <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine>

3. Ministerstvo ekonomiky Ukrainy. (n.d.). Ofitsiyni sait [Official website]. <https://me.gov.ua>
4. PopulationPyramid.net. (n.d.). Ukraine population pyramid 2024. <https://www.populationpyramid.net/ukraine/2024/>
5. OECD. (2023). Pensions at a glance 2023: OECD and G20 indicators. OECD Publishing. https://www.oecd.org/en/publications/2023/12/pensions-at-a-glance-2023_4757bf20.html
6. Vyhovska, V. (2021). Suchasni problemy rozvytku nederzhavnoho pensiinoho zabezpechennia v Ukraini [Current problems of the development of non-state pension provision in Ukraine]. *Problemy i perspektyvy ekonomiky ta upravlinnia*, 4(24), 170–178.
7. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. (n.d.). Ofitsiyni sait [Official website]. <https://ukrstat.gov.ua>
8. Verkhovna Rada of Ukraine. (2003). Pro zahalnooboviazkove derzhavne pensiine strakhuvannia: Zakon Ukrainy vid 09.07.2003 № 1058-IV (zi zminamy) [On mandatory state pension insurance: Law of Ukraine No. 1058-IV of July 9, 2003 (as amended)]. <https://zakon.rada.gov.ua/go/1058-15>
9. Ostrovskiy, I., Mozhaikina, N., & Prasol, V. (2024). Reformuvannia pensiinykh system i problemy spravedlyvosti: Mizhnarodnyi dosvid [Pension system reform and problems of justice: International experience]. *Ekonomika ta suspilstvo*, 62. <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/4051/3981>
10. Pensionnyi fond Ukrainy. (n.d.). Ofitsiini statystychni dani [Official statistical data]. <https://www.pfu.gov.ua/statystyka>
11. Rudyk, V. (2024). Vyklyky dlia pensiinykh system krain YeS i Ukrainy na suchasnomu etapi rozvytku suspilstva [Challenges for pension systems of EU countries and Ukraine at the current stage of societal development]. *Podilskyi visnyk: Silske hospodarstvo, tekhnika, ekonomika*, 42, 95–99. <https://doi.org/10.37406/2706-9052-2024-1.14>
12. Pavlovskiy, A. (2025). Pensiine zabezpechennia v Ukraini: Problemy reformuvannia [Pension provision in Ukraine: Problems of reform]. *Ekonomika ta suspilstvo*, 75. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-75-69>
13. Kopyliuk, O. I. (2025). Nederzhavni pensiini fondy u systemi nakopychuvalnoho pensiinoho zabezpechennia [Non-state pension funds in the system of funded pension provision]. *Efektivna ekonomika*, 7. <https://doi.org/10.32702/2307-2105.2025.7.4>
14. Pikus, R., & Treitjak, O. (2024). Perspektyvy rozvytku nederzhavnoho pensiinoho zabezpechennia v Ukraini [Prospects for the development of non-state pension provision in Ukraine]. *Ekonomika ta suspilstvo*, 59. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-59-17>
15. Cheberiako, O. (2020). Modeli pensiinoho zabezpechennia: Zarubizhna ta vitchyzniana praktyka [Models of pension provision: Foreign and domestic practice]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Serii: Ekonomika*, 5(212), 43–51. <https://doi.org/10.17721/1728-2667.2020/212-5/6>

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Кондрат Людмила Геннадіївна

аспірантка кафедри конституційного
і адміністративного права
Державного некомерційного підприємства
«Державний університет
«Київський авіаційний інститут»»
e-mail: liudmyla.takadzhi@gmail.com
ORCID: 0009-0000-9255-1237

Liudmyla Kondrat

Postgraduate Student at the Department of
Constitutional and Administrative Law,
State Non-Commercial Enterprise
“State University «Kyiv Aviation Institute»”
e-mail: liudmyla.takadzhi@gmail.com
ORCID: 0009-0000-9255-1237

Дата надходження статті: 22.05.2026

Дата надходження виправленої версії статті: 07.07.2026

Дата прийняття статті: 24.07.2026

Дата публікації статті: 14.09.2026